

Linné som författare och stilist

av Jennie Nell

Vid mitten av 1800-talet började Carl von Linné uppmärksammas också som litteratör och inte enbart som vetenskapsman. Det är framför allt hans reseskildringar, skrivna tal och brev som ligger till grund för synen på Linné som författare och stilist. Berättarstilen och naturskildringen står ofta i fokus när språkforskare, litteraturvetare, samt idé- och lärdomshistoriker undersöker Linnétexternas betydelse för det svenska språkets utveckling, och för naturskildringen i efterföljande svensk litteratur.

Som nytt och originellt i Linnés skrivkonst har man pekat på vitaliteten, åskådligheten och enkelheten i framställningen samt förmågan att förse detaljer med helhetsassociationer. Det är också anmärkningsvärt att Linné skrev på svenska (trots att han ofta blandade med tidens vetenskapliga språk latin). En egenhet är även att han då och då skrev på dialekt. Han höll sig relativt självständig gentemot de gällande antika och franska mönstren. Hans språkliga, litterära självständighet brukar jämföras med författare som Ludvig Holberg, Carl Michael Bellman och historikern Sven Lagerbring.

Svenskan och prosan under frihetstiden

1700-talets litteratur var i hög grad präglad av franska mönster. Poesin, verskonsten och den akademiska prosan värderades högst. Den allmänorienterade prosan inledde en försiktig frammarsch i Sverige under frihetstiden, influerad av engelska romaner och engelsk tidningskonst. Samtidigt hade en språkvårdande tanke florerat i landet sedan Stiernhielms insatser för den svenska litteraturen vid mitten av 1600-talet. Svenskan skulle vårdas, bevaras och utvecklas utifrån sina egna premisser. Denna idé odlades till en början i de olika vetenskapliga akademierna och i de litterära sällskapen (*Tankebyggarorden* och *Utile Dulci*), men fick först sin slutliga manifestation under slutet av 1700-talet då Gustaf III grundade Svenska Akademien 1786. Vetenskapens och universitetets språk förhöll sig i princip avhängigt den skönlitterära debatten under största delen av 1700-talet. Dess främsta språk var, och förblev i det längsta, latin.

Linnés prosa

Tidigt drog forskningen paralleller mellan Linné och frihetstidens kanske främste prosaist, skaparen av nusvenskan, Olof von Dalin. Flera av Linnés texter jämförs också med den danske satirikern Holbergs skrifter på grund av den fria, rappa prosan. Linné skrev enkelt och kortfattat och beskrev saker som han upplevde dem. Han blandar rapporter om medicinalväxter, berättelser om landsbygdsbefolkningen och poetiska hyllningar till den svenska naturen och naturens mirakler. Detta i en tid då litterära framställningar präglades av retoriska utsmyckningar och antika ideal, och då varje litterär framställning skulle följa sin egen specifika regelbok. I den högre litteraturen skulle verkligheten hållas på behörigt avstånd så att läsaren inte skulle känna obehag eller utsättas för 'låga' tankar. Dessa regler ägnade vetenskapsmannen Linné bara undantagsvis sitt intresse. Exempelvis i reseskildringarna blandas verklighetstroga detaljer med referenser till Bibeln och den antika litteraturen, på tvärs mot tidens litterära praxis. I inledningen till *Iter lapponicum* skriver Linne:

Granen stod helt mörkgrön, och begynte nu pråla med liusgröna knoppar, hvilket gaf mina ögon ett hiertans nöje. Chamædaphne Buxb. är Erica palustris pendula, flores petioliolo purpureo stod nu i sin bästa fågring, och gaf kärren ett träffeligt prydnat. Jag såg, huru hon, förn hon utslår, är helt blodröd, men då hon blommar, blifva bladen helt liffärgade. Jag tviflar någon målare finnes sättia de behageligheter på en jungfrus bild, och med sådan skiönhet bepryda dess kinner. Inget smink har ännu hint dit. Då jag henne såg, föll mig före Andromeda, af Poeterna afbildad. Ju mehr jag på henne tänkte, ju mehr kom hon öfverens med denna ört.

Texterna präglas av åskådlighet och kvick karaktäriseringsförmåga. Linné beskriver saker och ting kortfattat men kraftfullt, ofta med en slående humor och även med stora mått av moralism. Särskilt när han ondgör sig över tidens seder kan man jämföra Linnés satiriska skildringar med tidningssatiren i Dalins *Den svenske Argus*. Ytterligare exempel ur *Iter lapponicum* kan illustrera detta, då lapparnas ändamålsenliga klädsel ställs mot stadens franska modenycker:

Därför är det mycket dumt att göra som våra unga flickor och även våra ynglingar, vilka spänna halsduken åt halsen, att han bliver röd uti synen, som skulle han juguleras. Vi svenskar äro spända i kläderna. Halsduk, rock, väst, byxor, stumpor, tröjor, överrockar etc. spännas hårt åt, ju hårdare, ju *elegantius*.

Linné tecknar också satirer över svenskarnas moraliska förfall som han anser orsakas av fåfång efterapning av utländska bruk. På ett ställe heter det: ”*Suecus Simia*” (svensken är en apa), ”ty han äter som Engelsman, dricker som Tysk, kläder sig som Fransman, bygger som Italienare, rökar som Holländare, snusar som Spanior, super brännvin som Ryss”. Linnés egna reaktioner när han kommer i kontakt med annorlunda levnadssätt registreras både åskådligt och detaljerat med några få, träffande rader. Efter ett besök i en lappkåta där han bjöds på mat skriver han: ”Mig gavs mesen till att äta... smakade brav och mäktig, men aptiten förtogs nog av skedens tvättning, ty husbonden tog vattnet i munnen och sprutade på, skurade och torkade med fingret, men hustrun tvättade kärilet, som mjölk varit uti, med fingret, vilket hon efter vart streck slickade av”.

Naturgeni eller medveten stilist?

En genomgående tvistefråga i kommentarerna om Linnés språk och stil har varit hur litterärt medveten han egentligen var. Den tidiga forskningen betraktade Linné som ett natursnille i skönlitterära sammanhang och framhöll att han hade ett otvunget språk utan spår av konstnärlig överläggning. Denna uppfattning präglas emellertid av Linnés eget uttalande om sig själv såsom ickelitterat. Synen på den ’okonstnärlige’ Linné har under åren reviderats, men det saknas fortfarande en samlad undersökning av Linnéprosans olika stilelement.

Linnétraditionen

Linné har länge ansetts vara en viktig impulsgivare i svensk litteratur. Forskningen visar att han inspirerade till skildringen av ’nya’, det vill säga svenska naturtyper i den svenska litteraturen, såsom fjällen, havsstranden, ån och insjön. Tidigare hade man främst kopierat den arkadiska idyllens landskap med cypresser, vattenfall, källor och lundar. Linné påverkade också sitt eget och efterföljande tidevarvs förhållande till naturen och naturdetaljerna i litteraturen. Från och med Linné märks den svenska floran och faunan alltmer i tidens diktning. Verklighetstroga detaljer ersätter eller kompletterar den arkadiska naturen hos bland andra Creutz, Gyllenborg, Bellman och Oxenstierna. Linnés påverkan har även i förlängningen kopplats till Linnélärjungarnas reseskildringar, till August Strindbergs och Bengt Lidforss naturskildringar, och till 1800-talets impressionistiska friluftsmåleri. Man har

även velat se Linnéinfluenser i den svenska 1900-talslitteraturen, hos författare som Albert Engström och Harry Martinson.

Linnékommentatorerna har emellertid ännu inte kommit till klarhet eller samstämmighet i den så viktiga frågan om Linnés inflytande på svensk naturuppfattning och svensk naturskildring. Man har inte lyckats inringa vad egentligen Linnétraditionen i svensk litteratur innebär. Litteraturforskaren Olof Dixelius har summerat denna problematik genom att anföra att Linnés naturskildring är av en så unikt personlig art, att den är svår att efterlikna, men att den på grund av Linnés stora auktoritet ändå fått ”en i vissa avseenden mönsterbildande effekt”. Dessvärre saknas i det stora hela en vetenskaplig utvärdering av denna effekt.

Linnés texter utgör ett unikt material i den svenska litteraturen, och är ständigt aktuella i olika sammanhang: de parafaseras i skönlitteraturen, citeras i samhällsdebatten, och diskuteras i forskningen. Det finns fortfarande mycket kvar att undersöka när det gäller Linné som litteratör, men hans numera självklara plats i den svenska litteraturhistorien är obestridlig.